

3. დე ტოკველი, ა. 2011. დემოკრატია ამერიკაში. თბილისი.: გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი. გვ. 147.
4. მენჭერი, მ. 2013. ახალი მშენებლის ჟურნალისტიკა. თბილისი: დიოგენე.
5. Mackenzie, C. Wayne, J. S.O'Brien Cole, L. 1995. The Politics of American Government. University of Virginia. pp.205.

გაზეთი

1. გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1920 წ., 7 ივლისი.
ინტერნეტ-რესურსი
2. მახარაძე, ი. 2018. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ისტორიული ფაქტები. ხელმისაწვდომია <https://1tv.ge/audio/saqartvelos-demokratiuli-respublikis-istoriuli-faqtebi/> [წვდომის თარიღი 20 იანვარი, 2021 წელი]

სამხრეთ კავკასია South Caucasus

დავით მაისურაძე - საერთაშორისო ურთიერთობათა დოქტორი
davmaisuradze@gmail.com

David Maisuradze - Doctor in International Relations
davmaisuradze@gmail.com

Abstract. The article is dedicated to the problems of South Caucasus relations. and analyzes the historical aspects of South Caucasus relationship, namely: the beginning of conflicts, armed confrontation and the consequences of war.

Now and in the future, ethnic conflicts will still remain as one of the main challenges for the world. Due to the existing reality, we need to find a consensus, real leverages, that can help us to reach management and agreement of political and conflicting process and will be acceptable for both sides. If we want to resolve the conflict, it is necessary to recognize and compromise mutually all mistakes. That will create conditions for coexistence, advancement and development of brotherly nations.

Резюме. Статья посвящена проблемам южнокавказских отношений. и анализируются исторические аспекты южнокавказских отношений, а именно: начало конфликтов, вооруженное противостояние и последствия.

Сегодня и в будущем этнические конфликты останутся одной из главных проблем для мира. В связи с существующей реальностью нам необходимо найти консенсус, реальные рычаги воздействия, которые могут помочь нам достичь управления и согласия политического и конфликтного процесса и будут приемлемы для обеих сторон. Если мы хотим разрешить конфликт, необходимо взаимно признать и исправить все ошибки. Это создаст условия для сосуществования, продвижения и развития братских народов.

თანამედროვე კავკასია ეთნიკურად, გეოგრაფიულად და პოლიტიკური თვალსაზრისითაც მრავალფეროვანი რეგიონია. XX საუკუნემდე აღნიშნულ რეგიონში დომინანტი ქვეყანა საქართველო იყო.

მიუხედავად მისი დაქსაქსულობისა და ცალკე გამოყოფილი სამეფოებისა, კავკასია, ან უკეთ რომ ვთქვათ სამხრეთ კავკასია ქართული ქვეყნების პრეისტორიული სამშობლო გახლავთ. ისტორიული კატაკლიზმების,

რთული და საინტერესო გეოპოლიტიკური ადგილმდებარეობის, და ასევე მოღალატე ქართველთა წყალობით XVI–XVII საუკუნეებიდან ქართულ მიწა-წყალზე მომძლავრდა სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფები, რომლებიც უკვე XIX–XX საუკუნეებიდან საკუთარი ხელისუფლების და მოღალატე ქართველთა წყალობით საკუთარი პოლიტიკური იდეოლოგიის გატარების და ამასთან ერთად, მეზობელი იმპერიების (როგორებიც იყო თურქეთი და სპარსეთი) – დახმარებით შეეცადნენ თავიანთი ძალაუფლების გავრცელებას აზორიგენ ქართველ მოსახლეობაზე, რამდენად გამოუვიდათ ეს, კიდევ საკითხავი იყო.

XX–XXI საუკუნეებში ჩვენ უკვე სახეზე გვაქვს კავკასიის ან უკეთ, სამხრეთ კავკასიაში არსებული სამი დამოუკიდებელი რესპუბლიკა! აქედან ერთადერთი რესპუბლიკაა – საქართველო, სადაც მრავლად შეგხვდებათ არაქართული და არააზორიგენული ეთნიკური ჯგუფები განსხვავებულნი რწმენით, კულტურით, ენით და ტრადიციებით. მათ შორის, ცხადია ჭარბობენ ებრაელები, სომხები, აზერბაიჯანელები, თურქები, ირანელები. ამ ბოლო დროს კი შემოსახლებული მიგრანტების სახით გვყავს სირიელი არაბებიც. საბჭოთა პერიოდის მთელ მანძილზე სამივე რესპუბლიკა: საქართველო, აზერბაიჯანი და სომხეთი უაღრესად განვითარებული, განათლებული და ეკონომიკურად სრულიად უზრუნველყოფილი რესპუბლიკები იყვნენ, წარმატებულნი არა მარტო კავშირში, არამედ მსოფლიო მასშტაბით. კავშირის დაშლის შემდეგ, განსაკუთრებით დაზარალდა საქართველო, როგორც ეკონომიკურად, ისე დემოგრაფიულად, რაც გამოიწვია უსწრაფესად შემოჭრილმა ველური კაპიტალიზმის პროცესებმა. მოიშალა ქვეყნის პოლიტიკური და ეკონომიკური, სამრეწველო, საგანმანათლებლო და სავაჭრო სტრუქტურების წარმოქმნა. ცხადია უნდა გავითვალისწინოთ, რომ გადატაკებულ ქვეყანაში ყოვლად წარმოუდგენელია კულტურული როლის ამაღლებაზე საუბარი. და ეს მოუწესრიგებელი და რთული პერიოდი გრძელდება 88 წლიდან დღემდე. რაც შეეხება აზერბაიჯანს და სომხეთს, მათ შეინარჩუნეს მძიმე და მსუბუქი მრეწველობის ობიექტები, კვლევითი ინსტიტუტები, ლაბორატორიები და სამეცნიერო ცენტრები, რაც თავისთავად ქმნის სტაბილურ სამუშაო ადგილებს ქვეყნის აზორიგენი მოსახლეობისთვის, ე. ი. აზერბაიჯანს და სომხეთს არ განუცდია საკუთარი მოსახლეობის მასობრივი მიგრაცია ქვეყნიდან ისე, როგორც ეს მოხდა საქართველოს პოლიტიკური ცხოვრების სინამდვილეში. ქართული მოსახლეობა განახევრდა. ქვეყანა ფაქტიურად დადგა დემოგრაფიული კატასტროფის წინაშე, რადგან, არათუ არ მრავლდება ერი, არსებული საერთო ეკონომიკური და არასტაბილური პოლიტიკური პრობლემების, და რაც მთავარია აუტანელი სიღატაკის გამო ქვეყანას ტოვებს უფრო და უფრო მომეტებული რაოდენობა ადგილობრივი ქართული მოსახლეობისა.

კავკასიის რეგიონის პოლიტიკური ამინდით დაინტერესებული მკვლევარები ძალ-ღონეს არ იშურებენ მუქ ფერებში წარმოადგინონ საქართველოს მიწა-წყალზე მცხოვრები ეთნიკური ჯგუფების და ასევე სხვადასხვა რელიგიური კონფესიების საქმიანობა და პირველ რიგში ყურადღებას ამახვილებენ მათ ურთიერთობებზე. რაოდენი გასაკვირიც არ უნდა იყოს სხვა ეროვნების მკვლევართათვის, ამ შემთხვევაში ევროპელებს ვგულისხმობ, მათთვის საკვირველი და აუხსნელი არის საქართველოში, კერძოდ კი თბილისში სხვადასხვა რელიგიური კონფესიების მშვიდობიანი თანაცხოვრება. აქ ძირითადად საუბარია ადგილობრივ ქართველ მართლმადიდებლებზე, ებრაელებზე და მუსულმანებზე, რომლებიც წარმოდგენილნი არიან აზერბაიჯანელების სახით თბილისსა და აღმოსავლეთ საქართველოში, დასავლეთში კი აჭარის ქართული მუსულმანი მოსახლეობით და თბილისში, ახალქალაქსა და ნინოწმინდაში მცხოვრები სომხებით. ზოგიერთი მკვლევარის „დიდი სურვილია“, რომ საქართველოში ბუდიზმსაც ჰქონდეს თავისი ადგილი. მაგრამ ეს ასე არ არის, საქართველოში ბუდიზტები არ ცხოვრობენ. რაც შეეხება სომხეთს, იქ არ შეინიშნება ეთნიკური სიჭრელე, მიუხედავად იმისა, რომ 1921 წლამდე დღევანდელ სომხეთში მხოლოდ 25 000 სული ეთნიკური სომეხი ცხოვრობდა და აქაური სოფელ-ქალაქები ძირითადად დასახლებული იყო ირანელი და თურქი მუსლიმანებით.

ერთ-ერთი ცნობილი დასავლელი მკვლევარი სამუელ ჰანგთინგტონი ყარაბაღის კონფლიქტს მიიჩნევს „დაპირისპირებად მართლმადიდებელ ქრისტიანებსა და მუსლიმანებს შორის“. ცხადია, ეს სიმართლეს არ შეეფერება, ჯერ ერთი, სომხები „მართლმადიდებელი“ ქრისტიანები არ არიან, მათი სარწმუნოება მე-4 საუკუნიდანვე განსხვავდებოდა მართლმადიდებლებისაგან და ჯერ არიანული, ე. ი. არიოზის მიმდევრები ე. ი. მონოფიზიტები ეწოდებოდათ, შემდეგ კი „სპარსული ქრისტიანობა“, ე. ი. გრიგორიანობა, იგივე მონოფიზიტობა საბოლოოდ დამკვიდრდა სომეხ მოსახლეობაში და, ცხადია, ამას ხელს უწყობდა ის პოლიტიკური ვითარებაც, რომ სომხეთი ირანის პოლიტიკური გავლენის ქვეშ იმყოფებოდა საუკუნეების მანძილზე – ეს ერთი საკითხი. მეორე საკითხი კი მყიფე პოლიტიკურია. რადგან ყარაბაღში, რომელიც ჩვ. წ. მე-6 საუკუნემდე დასახლებული იყო იბერიელთა მონათესავე მართლმადიდებელი ალბანური მოსახლეობით, სომხეთის საპატრიარქომ, რომ იტყვიან ცეცხლითა და მახვილით, (ე. ი. ირანისა და შემდეგ არაბების დახმარებით მოკლეს ამ ქვეყნის მართლმადიდებელი კათალიკოსი, დახოცეს მართლმადიდებელი მღვდლები) გაავრცელეს თავიანთი მონოფიზიტური სარწმუნოება. მაგრამ... ეს საკითხი საკმაოდ რთულად გადასაწყვეტი აღმოჩნდა, რადგან სწორედ ადგილობრივი ე. ი. მოსახლეობის 80%-მა

სრულად მიიღო ისლამის რჯული და უარყო სომხური, მონოფიზიტური სარწმუნოება. რის გამოც ეს მხარე ირანის პოლიტიკური ძალაუფლების დასაყრდენი გახდა, და გახდა თვითონ ერევნის გუბერნიასთან ერთად, რომელიც მოგვიანებით ჩამოყალიბდა შირაკის სამეფოს (ანისის) მიწა-წყალზე, ნაწილი ამ ტერიტორიისა, თვითონ ქალაქი ანისიც დღეს თურქეთის შემადგენლობაშია, სადაც ასევე ძირითადი მოსახლეობაა თურქული თემი და შედარებით ნაკლები რიცხოვნების არის სომხები.

რაც შეეხება ყარაბაღის ომს, ეს პროცესი გამოიწვია ეკმიადინის საპატრიარქოს და რიგი ამბიციური სომეხი მოსახლეობის შეგნებაში წარმომოხილმა „დიადი სომხური იმპერიის“ შექმნის იდეამ, რომლის განხორციელებასაც დსომხეთის დაშნაკური მთავრობა ინგლისისა და აშშ-ის დახმარებით გეგმავდა ჯერ კიდევ 1918–20-იან წლებში.

ასე რომ დასკვნა ასეთია – ყარაბაღის ომი არ გამოუწვევია რელიგიურ დაპირისპირებას, რადგან ამ მხარეში მე უკვე მრავალგზის აღვნიშნე ჩემს სხვა შრომებშიც, რომ ცხოვრობდა მოსახლეობის 70–80% მუსულმანი, თურქული წარმომოხილვის დღევანდელი გაგებით აზერბაიჯანული მოსახლეობა, რომლებიც სწორედ 80-იან წლებში ხოცვა-ჟლეტით გაყარეს სომხურმა შენაერთებმა ამ ტერიტორიიდან რუსული არმიის დახმარებით. დღეს აზერბაიჯანის რესპუბლიკას ჰყავს ყარაბაღიდან დევნილი მილიონზე მეტი ლტოლვილი, რაც საკმაოდ რთულ ვითარებას ქმნის ამ ქვეყანაში და საერთოდ რეგიონში, ისევე, როგორც ქართული აფხაზეთიდან და სამაჩაბლოდან ამავე პერიოდში პროვოცირებული ომის შედეგად საქართველოს რესპუბლიკამ მიიღო ნახევარ მილიონზე მეტი ლტოლვილი! ასე რომ, ბატონი ჰანგთინქტონის დასკვნა საფუძველს მოკლებულია, რადგან ამ შემთხვევაში არც ყარაბაღის და არც აფხაზეთისა და სამაჩაბლოს ომები დაკავშირებული არ იყო არც რელიგიურ დაპირისპირებასთან და არც ეთნიკურ კონფლიქტებთან.

შვედი ეროვნების მეცნიერი – სვანტე კორნელი თავის სამეცნიერო შრომაში „პატარა ერები და დიდი ინტერესები: კავკასიის ეთნოპოლიტიკური კონფლიქტების კვლევა“-ში – დაბეჯითებით საუბრობს, თუ რა პოლიტიკური ფაქტორები განაპირობებდა შეიარაღებულ დაპირისპირებას, ე. ი. რა ახდენდა გავლენას მოსახლეობაზე. კორნელი თავის შრომაში გარკვეულწილად უარყოფს რელიგიური დაპირისპირებულობის ფაქტორს და ფაქტიურად უპირისპირდება ჰანგთინქტონის თეორიებს. ამ შემთხვევაში კონფლიქტების წარმოშობის იდეოლოგიურ ასპექტებზე მსჯელობისას ადგილობრივ მეცნიერებს, ე. ი. ქართველ, აზერბაიჯანელ და სომეხ მეცნიერთა მოსაზრებები ჩემი აზრით, გარკვეულწილად უფრო მნიშვნელოვანი როლი ენიჭებათ, ვიდრე უცხოელებს, რადგანაც ადგილობრივი მკვლევარი არა მარტო უფრო მეტადაა დაინტერესებული

მიმდინარე მოვლენების ღრმა ცოდნით, არამედ უშუალო შეხებაშია ამ მოვლენებთან, რომლებიც, ე. ი. ეთნოკონფლიქტები უპირველესად განისაზღვრება ადგილობრივი მოსახლეობის ეთნიკური, პოლიტიკური, ეკონომიკური თუ ფსიქო-სოციალური ფაქტორებით.

მთიანი ყარაბაღის ეთნოკონფლიქტების პრობლემა დღეს განსაკუთრებით აქტუალურია მსოფლიო საერთაშორისო პოლიტიკის ყურადღების ასპარეზზე, და ის კი გაურკვეველია, რატომ დაიმსახურა მან ამდენი ყურადღება. რატომღაც მეცნიერები ხაზს უსვამენ ყარაბაღის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას მსოფლიო ეკონომიკურ სივრცეში, როგორც სატრანზიტო დერეფანს, მაგრამ... არც ესაა სწორი! ევროპა-აზიის დამაკავშირებელი აბრეშუმის გზა, ე. ი. სატრანზიტო დერეფანი გადიოდა საქართველოზე და ჭრიდა ბელაქანი-კახის გზით ნუხის მხარეში გადასვლას, შემდეგ კი ეს გზა გრძელდებოდა კასპიის ზღვამდე... და საიდანაც უკვე სათავეს იღებდა შუა აზია-ჩინეთი-ინდოეთის უმოკლესი სავაჭრო გზები. ასე რომ, მთიანი ყარაბაღი არასოდეს ყოფილა განსაკუთრებული მნიშვნელობის მქონე სავაჭრო-საქარავნო გზა, როგორც ახლა წარმოაჩენენ მას ევროპელი და ამერიკელი მეცნიერები! თუმცა კი, ცხადია, მას გარკვეული მნიშვნელობა ჰქონდა საქართველო-სპარსეთის სავაჭრო ურთიერთობებში. რა თქმა უნდა, მთიანი ყარაბაღი ადრეულ საუკუნეებში მოყოლებული ბაგრატ III-დან, დავით აღმაშენებლიდან და გიორგი ბრწყინვალით დამთავრებული შედიოდა საქართველოს შემადგენლობაში ზოგიერთი გამონაკლისის პერიოდის გარდა, შემდეგ კი იგი იყო სპარსეთის რიგითი სახანო. სხვათა შორის, საქართველოს შემადგენლობაშიც ყარაბაღი შემოდიოდა მხოლოდ და მხოლოდ სახანოს სახით და არა სომხური ქვეყნის სახელწოდებით, სადაც დომინანტი იყო ყოველთვის მუსულმანი მოსახლეობა.

ამდენად, როცა ვსაუბრობთ XXI საუკუნის პოლიტიკურ პროცესებზე, თუნდაც ეს პროცესები ღია კონფლიქტების კერები იყოს, არ უნდა დაგვავიწყდეს ისტორია და ადგილობრივი მოსახლეობის ეთნიკურ შემადგენლობას ყოველთვის უნდა მიექცეს ყურადღება. დამატებითი საკითხი და ამასთან არა მარტო დამატებითი, არამედ აუცილებლად გასათვალისწინებელია მეზობელ სახელმწიფოთა ინტერესებიც. სომხეთი უკანასკნელი ასი წლის მანძილზე ან თუნდაც ორასი წლის მანძილზე მოიაზრებოდა რუსეთის ურყევ დასაყრდენ ძალად კავკასიაში. მოსკოვის ხელისუფლებაზე ყოველთვის დიდი გავლენა ჰქონდა (ისევე, როგორც აშშ-ში, ინგლისსა და საფრანგეთშიც). ადგილობრივ მდიდარ სომხურ დიასპორას და ცხადია, ისინი თავიანთ სურვილებს დაუფარავად კარნახობდნენ ყოველთვის ადგილობრივი სახელმწიფოს ხელისუფლებას. ეს ფაქტი დაგვანახა კიდევაც უკანასკნელი წლების მოვლენებმა, როცა

თურქეთში სომეხი ხალხის აჯანყება და მერე მათი ხოცვა-ჟლეტა გენოციდად შეაფასა თანამედროვე საფრანგეთმა და გერმანიამ.

დასკვნა ცი ცალსახაა – როგორც უცხოელი მკვლევარები მიუთითებენ, რომ თითქოსდა ყარაბაღი სატრანზიტო დერეფანია აზიასა და ევროპას შორის და ამიტომ ხდება მისი პრობლემები საერთაშორისო პოლიტიკური და არაპოლიტიკური ორგანიზაციების ყურადღების ცენტრში, ეს არასწორი მიდგომა და საკითხის ასე დასმა უფრო მეტ გაურკვევლობას იწვევს.

საერთაშორისო და არასამთავრობო ორგანიზაციები ბევრს საუბრობენ საერთოდ სამხრეთ კავკასიის განვითარების პერსპექტივებზე. ჩვენ აუცილებლად უნდა გამოვყოთ საკითხები, თუ რას ნიშნავს საერთოდ მხარის განვითარება? აქედან ალბათ უმთავრესია: ა) განათლება, ბ) ეკონომიკა, გ) სოციალური პირობები. სამივე საკითხი სრულად იყო გადაჭრილი სამივე რესპუბლიკაში 1989–90 წლებამდე, რადგან: 1. განათლება იყო უფასო 2. ეკონომიკა იყო საკმაოდ მაღალ დონეზე წარმოდგენილი, რადგან სამივე რესპუბლიკაში განვითარებული იყო მძიმე და მსუბუქი მრეწველობა მილიარდებამდე შეფასებული ფაბრიკა–ქარხნებით, საქართველოში არსებული ფაბრიკა–ქარხნების სრული აღჭურვილობა კი 90–იანი წლებიდან თურქეთში გაიტანეს და... კაპიკებად გაყიდეს. ქართველი ხალხისთვის არაფერი უკითხავთ, უარესიც. ასი ათასობით მუშა–მოსამსახურე, აბორიგენი ქართველი უმუშევარი და ულუკმაპუროდ დატოვეს მსგავსი ფაქტი არ მომხდარა არც აზერბაიჯანში და არც სომხეთში.

როგორც უკვე ვთქვით 90–იანი წლებიდან საქართველოში ერთბაშად ჩამოიშალა ყოველგვარი სისტემა, პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური, რაც არ მომხდარა სომხეთსა და აზერბაიჯანში. რატომ გახდა საქართველო თეთრი ყვავის როლში კავკასიის რეგიონში? სწორედ მისი განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანი გეოპოლიტიკური და სტრატეგიული მდებარეობის გამო... რადგან სწორედ საქართველოა ის ქვეყანა, რომელიც აერთებს ევროპა–აზიას უმოკლესი სავაჭრო–საქარავნო აბრეშუმის უძველესი და ისტორიული გზით. ქართველ ხალხს კი... მაგრამ ქართველი ხალხის მასა აქ არაფერ შუაშია, დაინტერესებულმა დიდმა სახელმწიფოებმა საკუთარი სურვილის მიხედვით შეარჩიეს მათი ინტერესების გამტარებელი ადამიანთა ჯგუფებისაგან დაკომპლექტებული ხელისუფლება და ხელისუფლებები, რომლებიც მხოლოდ მიწოდებული დირექტივებით მართავენ სახელმწიფოს (თუ გადატაკებული საქართველო სახელმწიფოთა რიგში შეიძლება ჩავთვალოთ) და ფაქტიურად არაფერი კეთდება ქვეყნის ეკონომიკის გამოსასწორებლად, ასამაღლებლად, განსავითარებლად. აბორიგენი მოსახლეობის სოციალური პირობების გასაუმჯობესებლად, უმუშევრობის აღმოსაფხვრელად, და ისევ აბორიგენი მოსახლეობის მიგრაციის შესაჩერებლად...

უცხოელი მკვლევარები განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობენ როგორც უკვე მრავალჯერ აღვნიშნე, ყარაბაღის პრობლემას კავკასიის რეგიონში. ამ პრობლემისადმი ასევე გადაჭარბებულ ყურადღებას იჩენენ საერთაშორისო ორგანიზაციები, როგორც სამთავრობოები, ისე არასამთავრობოები, რომლებიც დაფინანსებას ღებულობენ ძირითადად დასავლეთიდან. ჩნდება აზრი, რომ ყველა ეს ორგანიზაცია დაინტერესებულია კონფლიქტის მშვიდობიანი დარეგულირებით, მაგრამ... როგორც კი დაკვირვებული მკვლევარი გაანალიზებს შექმნილ პრობლემებს, უკვე იკვეთება აზრი, რომ წამოჭრილი საკითხი საკმაოდ რთულია, ე. ი. რთული გადასაწყვეტია. ჯერ ერთი, იმიტომ, რომ პირველი და უმთავრესი საკითხი მხარის ისტორიული კუთვნილების საკითხი არ არის არამარტო გარკვეული ორივე მხრიდან, არამედ ეს პრობლემა დღესაც მწვავე განსჯის საგანია. იურიდიულად მთიანი ყარაბაღი ადრეც აზერბაიჯანის რესპუბლიკის ფარგლებში შედიოდა ავტონომიური ოლქის სტატუსით და დღესაც აზერბაიჯანის იურიდიულ მფლობელობაშია, მაგრამ მასზე იდეოლოგიურ და სამხედრო თვალსაზრისით იურიდიულ უფლებებს ახორციელებს სომხეთის რესპუბლიკა. ყარაბაღის ტერიტორიის თითქმის 1/3 ნაწილზე განთავსებულია სომხეთის რესპუბლიკის სამხედრო შენაერთები, დანარჩენზე კი (შედარებით მცირეზე) კონტროლს ახორციელებს აზერბაიჯანის რესპუბლიკა, რადგანაც პრობლემა მოუგვარებელია, დღემდე ცხელ წერტილად ითვლება ყარაბაღი სამხრეთ კავკასიაში.

ყარაბაღის კონფლიქტს დასაბამი მიეცა: 1989 წლის 1 დეკემბერს სომხეთის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის უმაღლესმა საბჭომ მიიღო გადაწყვეტილება მთიანი ყარაბაღის ავტონომიური ოლქის სომხეთთან მიერთების შესახებ. აღნიშნული გადაწყვეტილება სამართლებრივად არ იყო სწორი, რადგან ყარაბაღის ავტონომიური ოლქი სხვა რესპუბლიკის იურიდიულ საზღვრებში შედიოდა და მეზობელი რესპუბლიკის უმაღლეს საბჭოს არ ჰქონდა იურიდიული და სამართლებრივი უფლება გაეუქმებინა მეზობელი რესპუბლიკის რაიმე გადაწყვეტილება ან კანონი, და – საკუთარი უფლება გამოეცხადებინა სხვის კუთვნილ მიწა-წყალზე. სომხეთის უმაღლესმა საბჭომ კი არა მარტო საერთაშორისო სამართლის იურიდიული კანონები დაარღვია, არამედ სამხედრო ძალით შეიჭრა მეზობელი რესპუბლიკის ტერიტორიაზე და ფაქტობრივად საომარ მოქმედებებში ჩაითრია აზერბაიჯანის რესპუბლიკა. ომის ბედი კი უკვე დაშლილი საბჭოთა კავშირის უუნარო ხელისუფლებამ ერთი ხელის მოსმით გადაწყვიტა, რუსული ძალით დახმარება გაუწია სომხეთს – აზერბაიჯანის წინააღმდეგ და ამ საშინელი, სისხლისმღვრელი და არაკანონიერი ომის შედეგად აზერბაიჯანმა მიიღო მილიონზე მეტი ლტოლვილი ყარაბაღიდან და ნახევარ მილიონზე მეტი დახოცილი საკუთარი მოქალაქე. მოგვიანებით

იგივე სცენარი განმეორდა საქართველოს ტერიტორიაზე – აფხაზეთსა და სამაჩაბლოში, ან იგივე მამია ორახელაშვილის პროექტით შექმნილ აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკასა და სამხრეთ ოსეთის ავტონომიურ ოლქშიც! ასე, რომ საბჭოთა კავშირის დაშლის პირველი წუთიდანვე სამხრეთ კავკასიაში თითქმის ერთდროულად სამი ცხელი წერტილი წარმოიქმნა. მოსახლეობით შერეული ყარაბაღის ტერიტორია აზერბაიჯანის რესპუბლიკის ტერიტორია გახლდათ, და მასთან არავითარი კავშირი არ ჰქონდა სომხეთის რესპუბლიკას გარდა იმისა, რომ მითითებულ ყარაბაღის ტერიტორიაზე დაახლოებით 150, 000 სომეხი ეროვნების ადამიანი ცხოვრობდა იმ პერიოდში, ე. ი. 1989 წელს.

სამარი მოქმედებები დღესაც არ შეწყვეტილა, ოღონდაც ის აღარ განიხილება აქტიური დაპირისპირებით, ორივე მხარე აზერბაიჯანიც და სომხეთიც მოლაპარაკების მაგიდას უსხედან. საინტერესოა ამ ორივე რესპუბლიკის მტკიცებულებები ადგილობრივ და საერთაშორისო ორგანიზაციებში აღნიშნული მიწა-წყლის ისტორიული კუთვნილების შესახებ. სომხეთი ამტკიცებს, რომ, რადგან ყარაბაღი უძველესი ალბანელი ხალხის მშობლიური მიწა-წყალია, და რადგან ეს ალბანელები, რომლებიც მართლმადიდებელი ქრისტიანები იყვნენ VII საუკუნემდე შემდეგ კი სწორედ სომხეთის კათალიკოსომ იზრუნა ალბანეთის ეკლესია დაესაჯა მისი რწმენის გამო, ცხადია, თვითონ სომხეთს და სომხებს არც ენა და არც გენეტიკური წარმომავლობა არ აკავშირებდა ალბანეთთან, მაგრამ... მას ჰქონდა ძალა, ჯერ სპარსეთის სახით, შემდეგ არაბების სახით და ბოლოს კი... რუსეთის სახით. ახლა კი ისტორიული ფაქტებით ვისარგებლებ: 699 წელს ალბანეთის ქალკედონიტი კათალიკოსის დასასჯელად ალბანეთში არაბთა ჯარით ჩავიდა სომხეთის კათალიკოსი. იგი სიკვდილით სჯის ალბანეთის კათალიკოსს ვითომცდა ქალკედონიტური მრწამსის გამო. მაგრამ აქ ფაქტობრივად სხვა რამ აინტერესებდა სომეხთა კათალიკოსს. ალბანეთის კათალიკოსის დასჯით, საფუძველს აცლიდა ალბანეთის ეკლესიის დამოუკიდებლობას. ასეც მოხდა. კათალიკოსის დასჯის შემდეგ ასევე სიკვდილით დასაჯეს ალბანეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის მაღალი იერარქები და ამის შემდეგ სწორედ სომხეთის კათალიკოსმა მოიწვია „ალბანეთის საეკლესიო კრება“ და გამოუცხადა მათ, ე. ი. მღვდელმთავრებს, რომ ვინც „სომხური ეკლესიის რწმენას არ მიიღებდა, ისეთივე სიკვდილით სასჯელი ელოდა, როგორც კათალიკოსს და მღვდელმთავრებს! არაბთა ჯარით დაშინებული ალბანეთის საეკლესიო კრება სომხეთის ეკლესიას აღუთქვამს სამუდამო მორჩილებას! ამ კრებით დასრულდა ალბანეთის ეკლესიის ავტოკეფალია. ალბანეთის ეკლესია სომხეთის ეკლესიის ნაწილად იქცა. ალბანელებმა დაკარგეს არა მარტო რწმენა და დამოუკიდებლობა, არამედ საკუთარი ენაც. ალბანეთის ეკლესიებში უკვე

სომხურ ენაზე დაიწყო მსახურება. მაგრამ ერთი ფაქტი ვერ გაითვალისწინა სომხურმა ეკლესიამ, – და ეს ფაქტი გახლდათ ადგილობრივი ალბანელი ხალხის სიძულვილი სომხური ეკლესიის მიმართ, ამის შედეგი კი იყო ძალიან ცუდი – ალბანეთის მოსახლეობის უმეტესმა ნაწილმა საერთოდ უარყო ქრისტიანობა და მიიღო მუსულმანური სარწმუნოება. სწორედ ამის გამოძახილი გახლდათ ის ფაქტი, რომ განჯა–ყარაბაღის მხარე ყოველთვის გამოირჩეოდა მუსულმანური ირანიდან და შემდეგ კი ასევე მუსულმანური არაბული სახალიფოდან თავისი თვითმყოფადი კულტურით, ლიტერატურით, ე. ი. განათლების დონით. იგი სულ სხვა გახდა, მაგრამ გახდა არა სომხური ენით (როგორც ვთქვი იგი მცირე ნაწილმა მიიღო აბორიგენი მოსახლეობისამ), არამედ სპარსული და არაბული ენების მიღების წყალობით. ე. ი. ეს მხარე გახდა როგორც სპარსული, ასევე არაბული კულტურის განუყოფელი ნაწილი.

რაც შეეხება მოსახლეობის იმ მცირე ნაწილს, რომელმაც სომხური მონოფიზიტური სარწმუნოება აღიარა და რწმენასთან ერთად მშობლიური ენაც დაკარგა, ჩვეულებრივად იქცა სომხეთის ეკლესიის განუყოფელ ნაწილად.

ალბანეთის ეკლესიის ავტოკეფალიის დაკარგვას თან მოჰყვა ალბანეთის ეკლესიაში საუკუნეთა მანძილზე დაფუძნებული, ე. ი. არსებული იდეოლოგიის – მოციქულ ელიზას შესახებ გადმოცემის შეცვლა. ალბანეთის განმანათლებელ ელიზას ცხოვრებას ახალი დეტალების თვითნებურად ცვლის და ავსებს სომხეთის კათალიკოსი. სწორედ სომხეთის კათალიკოსმა შექმნა სრულიად ახალი ვერსია (ე. ი. გადმოცემა) ელიზას შესახებ, ე. ი. ალბანეთის ეკლესია ცხადია დააფუძნა მოციქულმა ელიზამ, მაგრამ ელიზა იყო თადეოზ მოციქულის მოწაფე. რაც შეეხება თვითონ თადეოზ მოციქულს მას სომხური ეკლესია უკვე „სათავისოდ იყენებს“, VII ს.–დან ე. ი. იდეოლოგიურად აფუძნებს და ავრცელებს აზრს, რომ თითქოს თადეოზ მოციქულმა დააარსა სომხური ეკლესია და რომ თადეოზ მოციქულის საქმის გამგრძელებელია გრიგოლ პართელი.

უნდა გავითვალისწინოთ ის აზრიც, რომ იმავე იდეოლოგიის გატარება სურდა სომხურ ეკლესიას საქართველოშიც სწორედ სპარსეთის დახმარებით უკვე V საუკუნის ბოლოდან, ე. ი. VI საუკუნეში სომხური ეკლესია ცეცხლითა და მახვილით ცდილობდა მართლმადიდებლობის ამოძირკვას ქართული ეკლესიიდან, ამის გამო შემორჩა ცნობები სომხურ აგიოგრაფიას, რომ თითქოს წმინდა ნინო გრიგოლ პართელის მოწაფე იყო და ამდენად მოწაფე უნდა დამორჩილებოდა მასწავლებელს, ეს კი ნიშნავდა, რომ ნინოს მიერ მოქცეული ქართლი უნდა შეერთებოდა სომხურ ეკლესიას და ეღიარებინა არა მარტო მისი წარმმართველი ძალა, არამედ უნდა მიეღო მისი ენაც. სწორედ ეს დებულებაა გატარებული ნიკო მარისა და მისი

მიმდევრების სამეცნიერო შრომებში, სადაც დაბეჯითებით მიუთითებენ, რომ ქართული ეკლესიის ენა არა მარტო IX საუკუნემდე, არამედ თურმე XI საუკუნემდეც საქართველოში სომხური ენა გახლდათ. ქართული ეკლესია გასომხებას გადაურჩა დიდი ქართველი წმინდანის კათალიკოს კირიონ I-ის ღვაწლითა და ცამეტი ასურელი მამის თავგანწირული მოღვაწეობით, რაც ვერ შეძლო ალბანეთის ეკლესიამ. და ამის გამო დაკარგა არა მარტო მართლმადიდებლური სარწმუნოება, არამედ საკუთარი, ეროვნული ენა, თვითმყოფადი კულტურა და დამოუკიდებლობა, საკუთარი მიწა-წყალი!!!

ასე რომ, ყარაბაღის ისტორიული კუთვნილების შესახებ საკითხის დასმა საკმაოდ რთულია და, ალბათ სომხების სასარგებლოდ ვერ გადაწყდება, რადგან ბოლო დრომდე აქ მხოლოდ სახანოები არსებობდა და არა სომხეთის ქვეყანა. ეს ისტორიული ფაქტებია და ნებისმიერ მეცნიერს შეუძლია გადაამოწმოს და როცა დასავლელი „დემოკრატი“ მეცნიერები მიუთითებენ, რომ აქაური სომხურენოვანი მოსახლეობის სურვილი თურმე ყოფილა სომხეთთან შეერთება, მაშინ იმ დანარჩენ ყარაბაღელ მუსულმანს რა პასუხს სცემენ, რომელთაც არ სურთ სომხეთის სახელმწიფოს შემადგენლობაში შესვლა?

მთიანი ყარაბაღის პრობლემებზე ცხადია რუსეთის ჩარევით დაიწყო აქტიური მოლაპარაკებების ფაზა სომხეთის პრეზიდენტ ქოჩარიანსა და აზერბაიჯანის პრეზიდენტ ჰ. ალიევს შორის, მაგრამ მოლაპარაკებებმა შედეგი ვერ გამოიღო. ყარაბაღის სომხურმა მოსახლეობამ კი ყარაბაღი დამოუკიდებელ რესპუბლიკად გამოაცხადა და გამოაცხადა ექმნიადინის მითითებით და დახმარებით. ცხადია, აზერბაიჯანელი ლტოლვილების უკან დაბრუნების გარეშე, რასაც ამაოდ ცდილობდა ბაქოს ხელისუფლება.

ოფიციალური ბაქო ღიად მოუწოდებს სომხეთის რესპუბლიკას, რომ დააფიქსიროს საკუთარი პოზიცია და აირჩიოს ნეიტრალური დამოკიდებულება, სხვა შემთხვევაში აზერბაიჯანის ხელისუფლება ბოლომდე იბრძოლებს საკუთარი და თანაც ისტორიულად ნამდვილად მისი კუთვნილი ტერიტორიის დასაბრუნებლად. ე. ი. ბაქო-ყარაბაღის სომხურ მოსახლეობას მიიჩნევდა ეთნიკური კონფლიქტების წარმომშვევ წყაროდ და... სომხეთს აღიარებდა საომარი მოქმედებების დამწყებ სუბიექტად, – ეს განცხადება კი მაინცდამაინც სასიკეთო წყალს არ ასხამს დღევანდელი მსოფლიოს „დემოკრატიული პოლიტიკის“ პრინციპებზე, გადანაწილების ახალ მეთოდებზე.

2020 წლის 27 სექტემბერს, ყარაბაღის საზღვრის გასწვრივ დაიწყო საომარი შეტაკებები აზერბაიჯანულ და სომხურ სამხედრო ძალებს შორის. რის დროსაც აზერბაიჯანმა დაიბრუნა 7 რაიონი ქალაქ შუშის ჩათვლით, და სამხედრო ძლიერების დემონსტრირება განახორციელა. ექსპერტები ვარაუდობდნენ რომ 27 სექტემბერს დაწყებული დაპირისპირება 2016 წლის